

Рослини (вегетативні органи).

Викладач: Іванійчук Т. Ю.

Група Рослини

До групи РОСЛИНИ в широкому розумінні цього поняття (***Plantae sensu lato***, або Архепластиди) відносять:

- **Глаукофітові водорості,**
- **Червоні водорості**
- **Зелені рослини (***Plantae sensu stricto***, або рослини у вузькому розумінні).**

До Зелених рослин (***Viridiplantae***) належать:

- **Хлорофіти із зеленими водоростями**
- **Стрептофіти**

Рослини у сучасній філогенетичній системі еукаріотичних організмів

Міжнародний день рослин (Fascination of Plants Day)

відбувається під егідою Європейської організації біології рослин (EPSO) і відзначається у 39 країнах світу, 29 з яких – країни Європи, а інші – Південної та Північної Америки, Азії, Австралії та Африки. Понад 450 установ беруть участь у заходах з метою поширення в суспільстві наукових знань про рослини. А які еукаріотичні організми називають у сучасній біології рослинами?

Fascination of
Plants Day

May 18th 2012

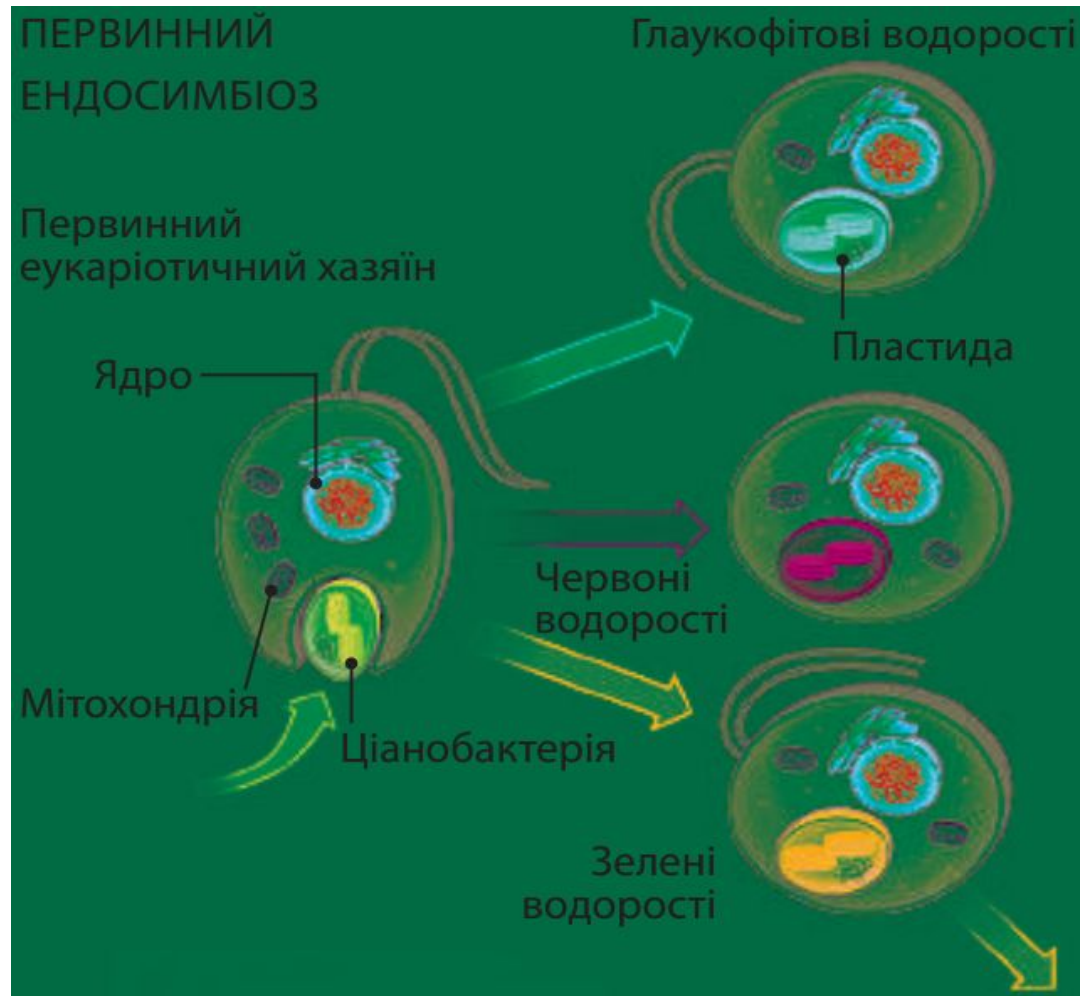
ОПТЭК
Объединя решения

Рослини – це еукаріотичні фотосинтезуючі одноклітинні, колоніальні та багатоклітинні організми, в яких клітини тригеномні – з ядерним, мітохондріальним та хлоропластним геномами

Схема первинного ендосимбіозу

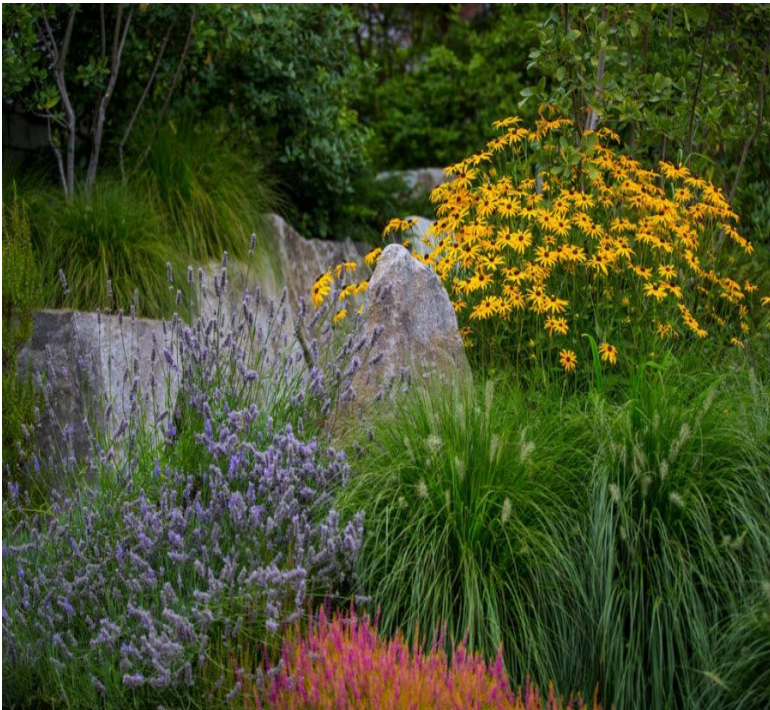

Визначення рослин

- ▣ **РОСЛИНИ** – одноклітинні, колоніальні та багатоклітинні еукаріотичні організми, найзагальнішими особливостями яких є фотоавтотрофне живлення, наявність **первинних пластид і хлорофілів а, b і c**.
- ▣ Окрім хлорофілів у червоних водоростей є **червоні фікобіліни**, а у глаукофітових – **сині фікобіліни**.

Загальні характеристики рослин

- Наявність щільної клітинної оболонки
- Запасна речовина – крохмаль
- Ведуть прикріплений спосіб життя
- Здатні до необмеженого росту
- Мають сильне розчленування тіла

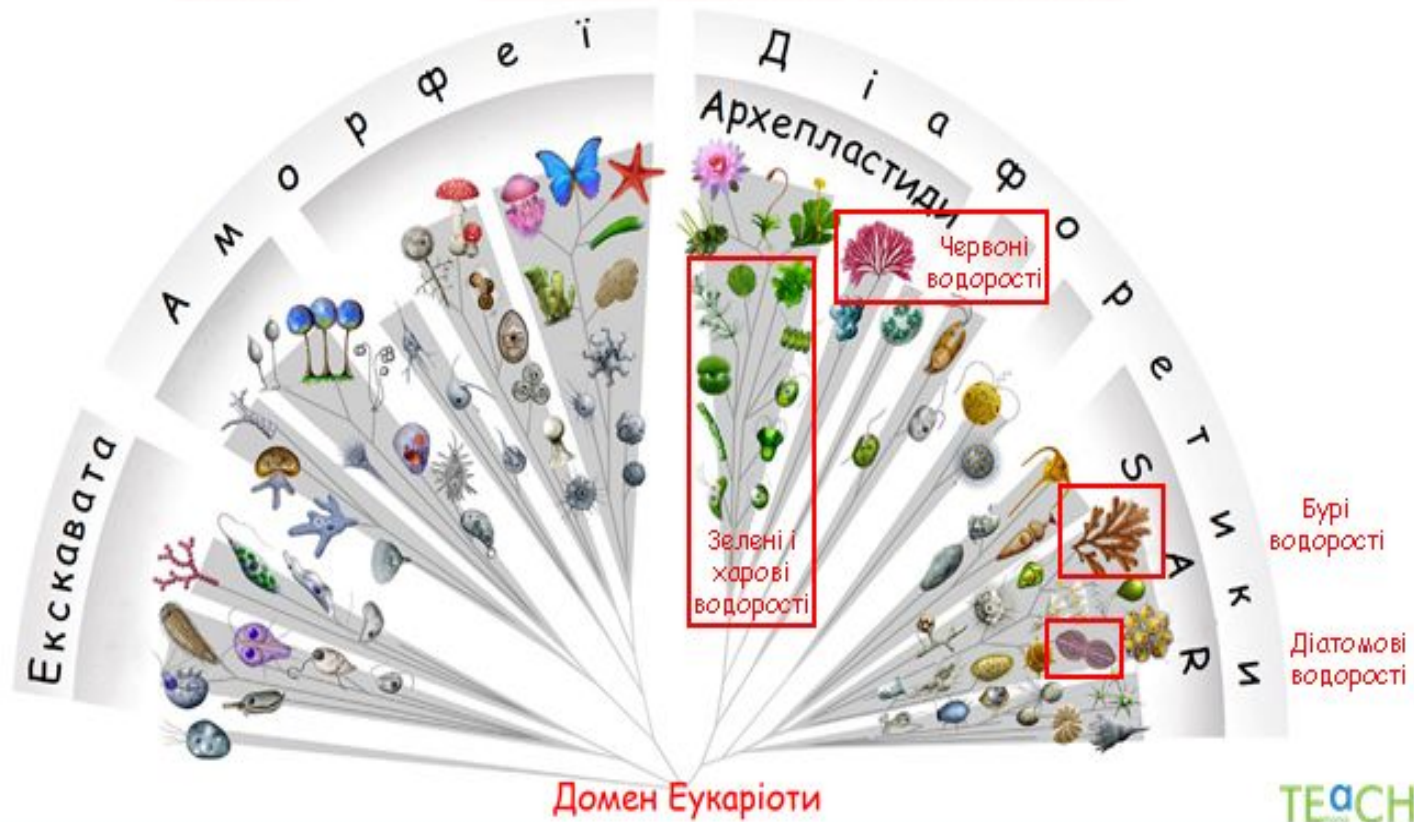
Особливості водоростей

- ▣ **ВОДРОСТІ** – різнорідна група сланевих фотосинтезуючих організмів, які живуть переважно у воді чи пристосувались до життя на суходолі.
- ▣ **тіло** – **слань** або **талом**, не поділено на органи і тканини, позбавлено покривів і провідної системи.
- ▣ **живлення** - фотоавтотрофне, **хлоропласти** - хроматофори;
- ▣ **запасні речовини** - вуглеводи (крохмаль, ламінарин, волютин, лейкозин) й жири (олії)
- ▣ **розмноження** – нестатеве (спорами), вегетативне (частинами талому), статеве (гаметами)

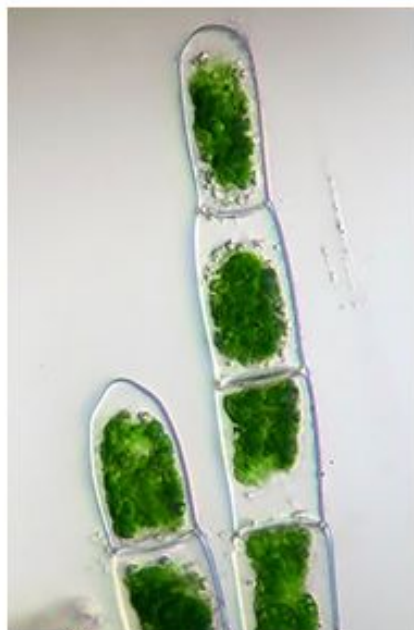

Наука про водорості називається альгологією

Водорості нараховують приблизно 150 000 видів і багато з них не пов'язані спільним походженням

Структури талому багатоклітинних водоростей

Нитчаста структура
складається
з клітин, розташованих
в ряду вигляді нитки

У різностовчастому таломі
горизонтальні нитки
стеляться по субстрату
і вертикальні з
прямостоячих ниток

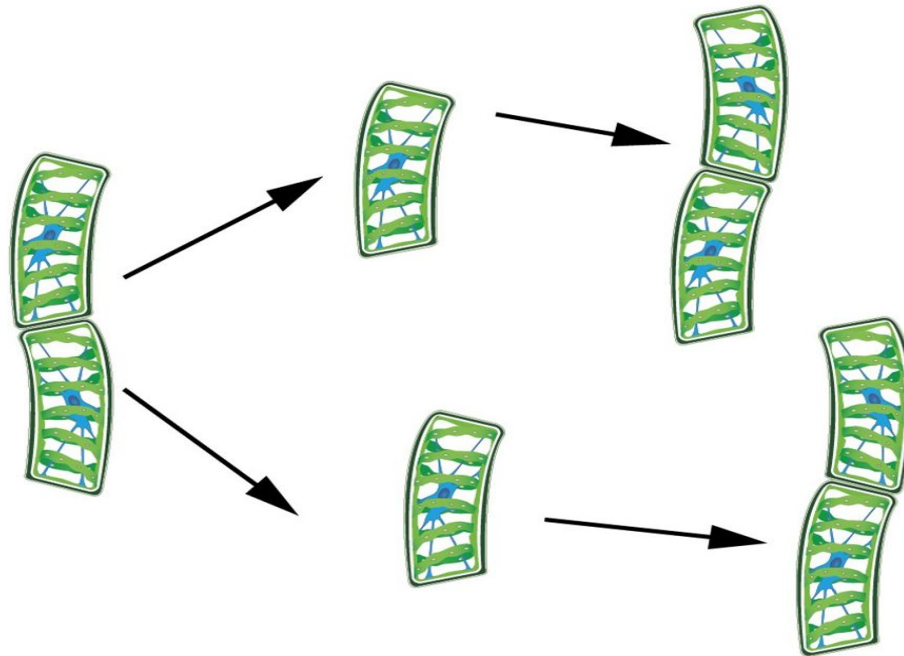

Пластинастий
талом складається
з одного,
двох або більше
шарів клітин

Харофітна структура має
вигляд пагона з гілками

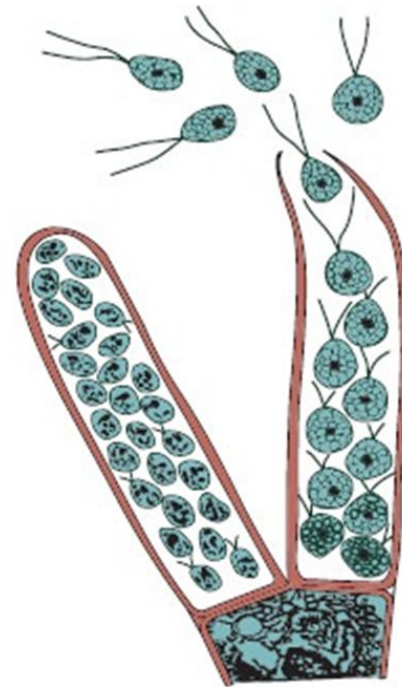
Вегетативне розмноження відбувається в результаті розриву талому на окремі частки, кожна з яких дає початок новому організмові

Вегетативне розмноження спірогіри

При нестатевому розмноженні

утворюються спори – спеціальні клітини, які проростають і дають початок новому організмові

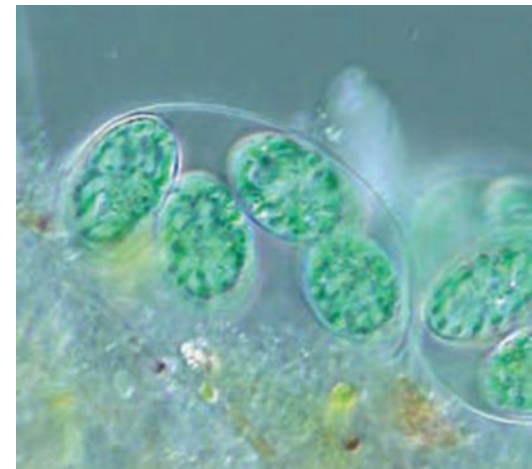
При статевому розмноженні новий організм розвивається із зиготи, що утворюється при злитті гамет – чоловічої та жіночої статевих клітин, причому ці клітини можуть бути різні за розмірами

Кон'югація - статевий процес, що відбувається при злитті двох вегетативних клітин

Глаукофітові водорості

- ▣ **Глаукофітові водорості** – одноклітинні рослинні організми, які живуть лише у прісноводних водоймах і болотах.
- ▣ **Ознаки:** двомембранні хлоропласти, наявність хлорофілу та фікобілінів, що зумовлюють яскраве синьо-зелене забарвлення, здатність до фіксації азоту.

Глаукофітова
водорость ціанофора

Червоні водорості

Червоні водорості – це одноклітинні, колоніальні або багатоклітинні, здебільшого морські, організми.

Ознаки: забарвлення надають пігменти – фікобіліни, у матриксі клітинної оболонки наявні агари, запасують багрянковий крохмаль в цитоплазмі, клітини не мають джгутиків. Найвідомішими червоними водоростями є порфіра, кораліна, філофора.

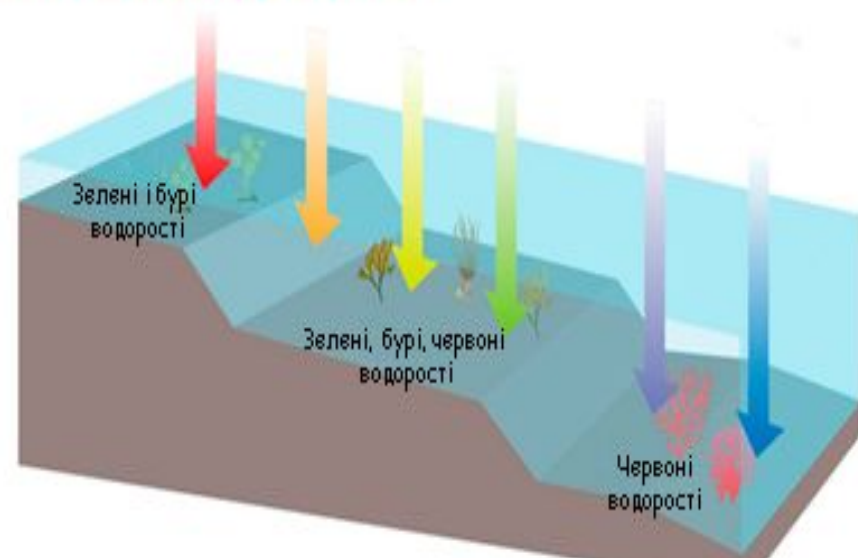

Червоні водорості, або Багрянки

Відділ Червоні водорості нараховує 5 000 - 6 000 видів

- ✓ Це переважно жителі морів, теплих і південних
- ✓ Забарвлення водоростей обумовлене переважанням червоного пігменту - **фікоеритрину**
- ✓ Запасують червоні водорості **багрянковий крохмаль**
- ✓ Слань має вигляд ниток, кущиків, пластинок, часто розгалужена на стовбурі на бічні нитки
- ✓ Особливістю є **відсутність джгутикових стадій**

Червоні водорості, або Багрянки

Делесерія - кущик, вкритий ланцетними листками

Порфіра має вигляд пластинки, що звужується в нижній частині і закінчується підошвою із ризоїдами

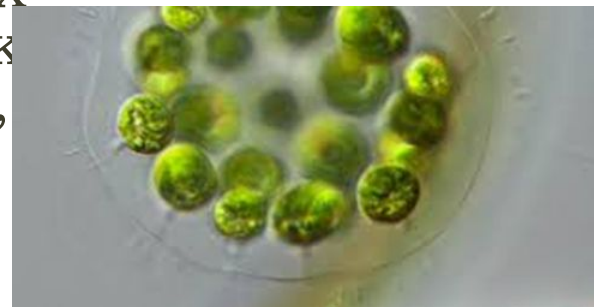
Церамій червоний - кущик висотою 5-8 см, який схожий на з'єднані ниткою намистинки

Зелені водорості

Зелені водорості – рослинні організми із зеленим кольором слані, що поширені в прісних та солоних водоймах, морях та океанах, наземних екосистемах

Ознаки: клітини більшості видів вкрито клітинною оболонкою з целюлози, хроматофори є місцем відкладання крохмалю. До зелених водоростей належать такі роди, як хламідомонада, вольвокс, хлорела, улотрикс, ульва, ацетабулярія, спірогіра.

Зелені водорості

Хламідомонада - одноклітинна водорість
грушоподібної або овальної форми

Хлорела - одноклітинна водорість
без вічка і джгутиків

Вольвокс -
колоніальна
водорість у вигляді
кульки

Ульва, або морський салат -
пластинчаста водорість,
утворена двома шарами клітин

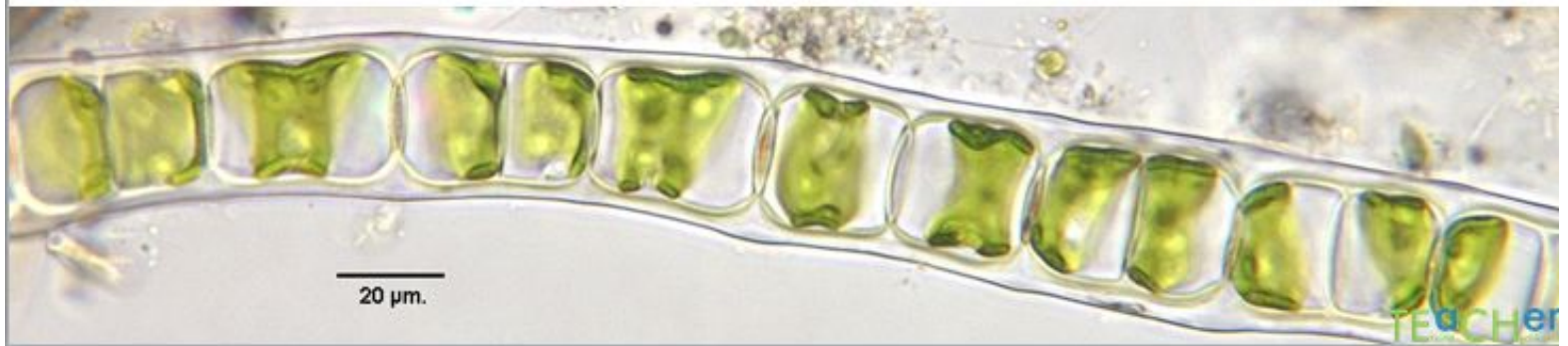
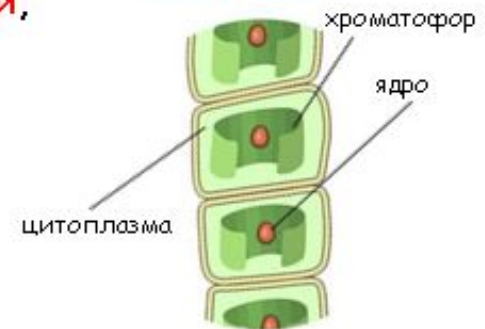

Зелені водорості

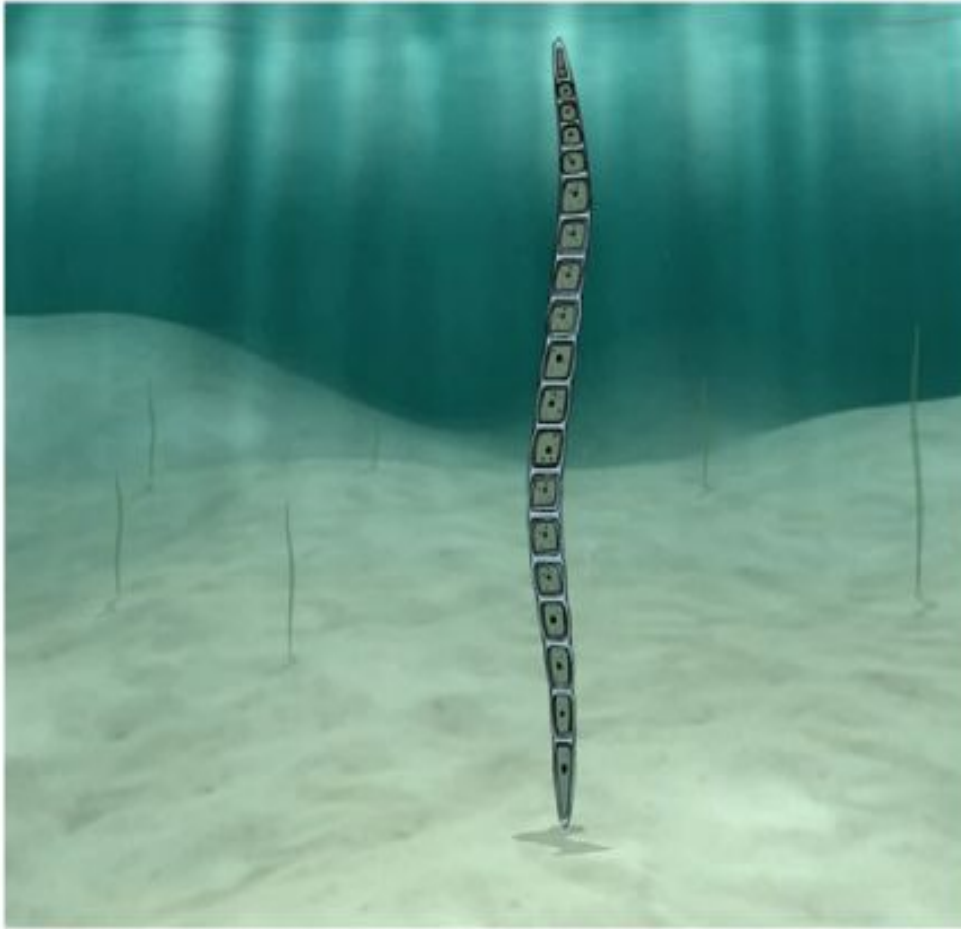

- ✓ Має вигляд нерозгалуженої нитки, прикріпленої під водою
- ✓ Усі клітини однакової форми та розмірів, крім нижньої, яка витагується в короткий ризоїд
- ✓ Хлоропласт у вигляді пояска

Улотрикс

Зелені водорості

Улотрикс

При нестатевому розмноженні у клітинах утворюються рухливі зооспори з 4 джгутиками, що виконують ще функцію розселення

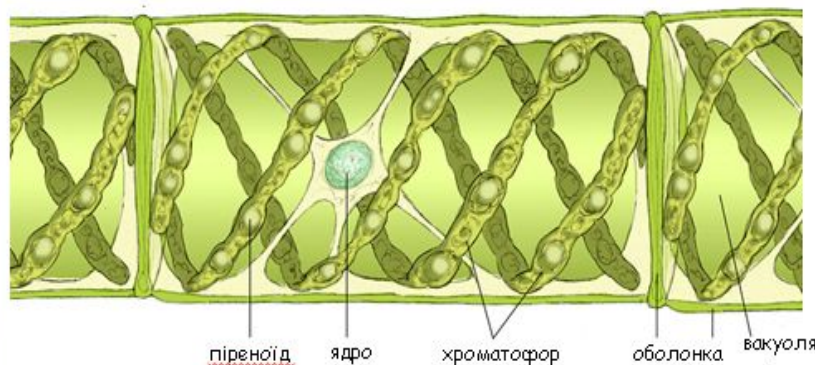
Статеве розмноження здійснюється гаметами, які зливаються попарно, утворюють зиготу, а далі зооспори, які проростають у нові водорості

Зелені водорості

Спірогіра

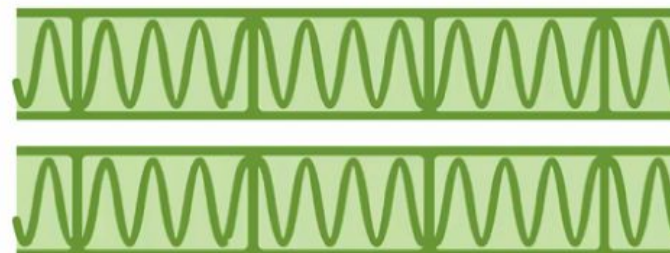
- ✓ Має **нитчастий талом**, слизька на дотик, утворює щільні скупчення
- ✓ **Хроматофор** має вигляд спірально скрученої стрічки

Зелені водорості

Спірогіра

- ✓ Спірогіра може розмножуватись вегетативно - частинами талому
- ✓ Статевий процес відбувається шляхом кон'югації - злиттям вмісту клітин

Харові водорості

Харові водорості – це багатоклітинні організми, які поєднують ознаки водоростей і вищих рослин. Ззовні ці водорості схожі на хвощі.

Ознаки: особливий верхівковий ріст, наявність вузлів і різних клітин у вузлах, багатоклітинні органи для статевого і вегетативного розмноження.

Найвищого розвитку досягають статеві органи – антеридії й архегонії. Вони багатоклітинні, у більшості видів розвиваються на одній рослині. До харових водоростей належать представники таких родів, як хара, нітела, толіпела.

Статеві органи харової водорості

SAR (Stramenopiles, Alveolata, Rhizaria)

Клас Бурі водорості нараховує до 1 500 видів

Макроцистіс утворює підводні ліси біля берегів Америки

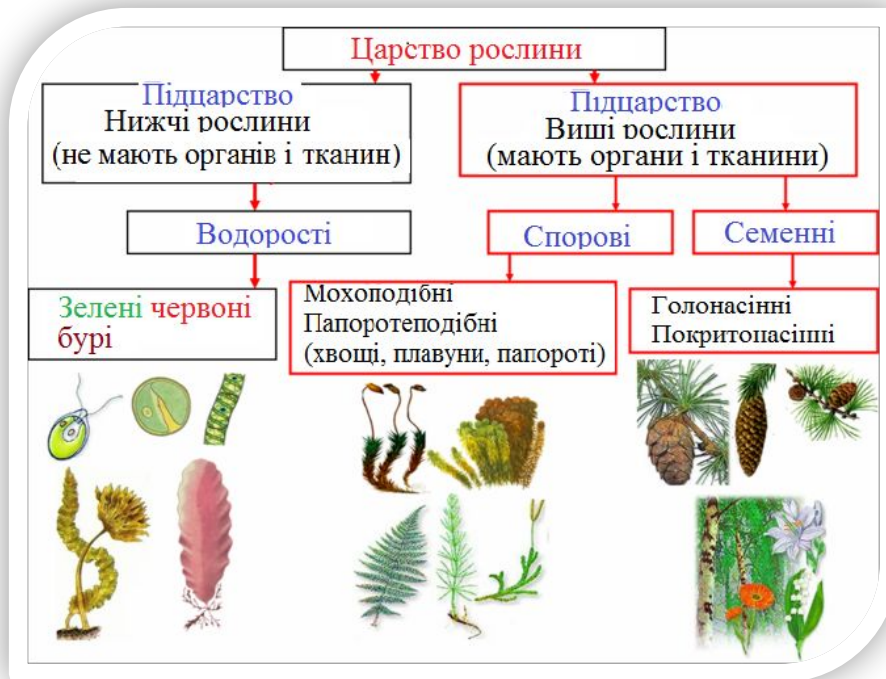

В зарослях саргасуму у Саргасовому морі відкладають ікру вугрі

Клас Діатомові водорості

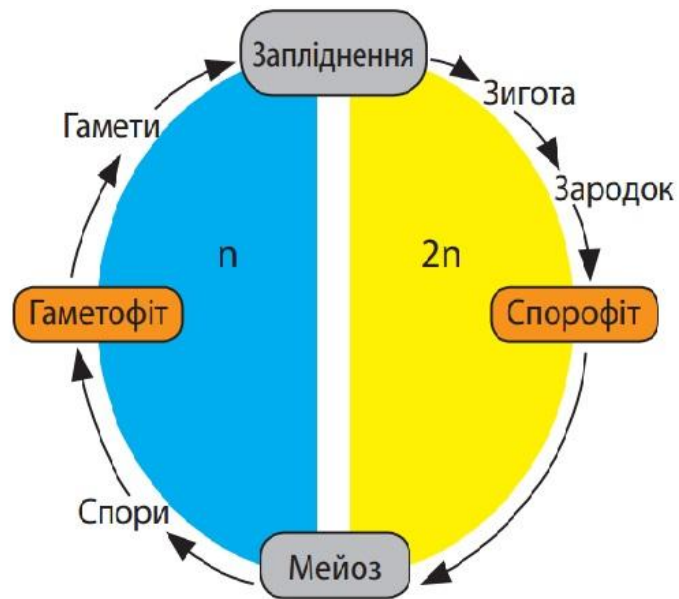
Вищі рослини

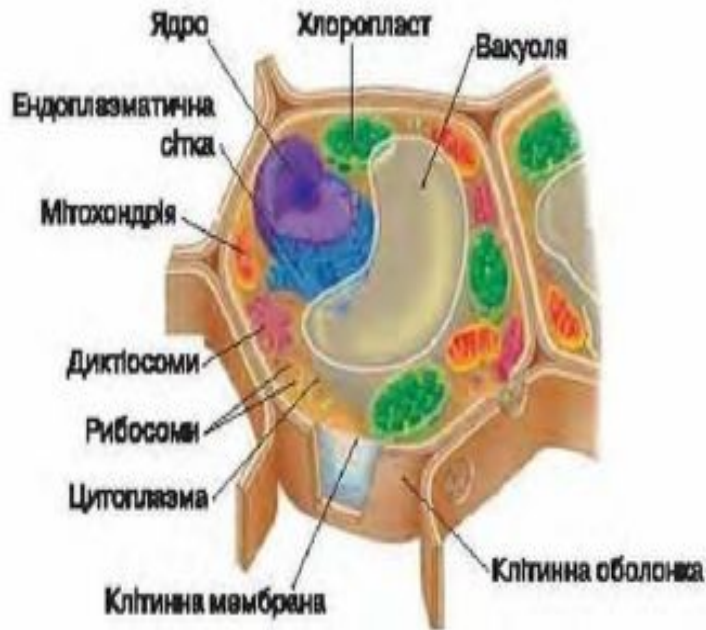
ВИЩІ РОСЛИНИ

(Ембріофіти) – це багатоклітинні рослини, в яких наявні тканини, органи (зокрема, вегетативні) та відбувається цикл відтворення з чергуванням поколінь.

Цикл відтворення вищих рослин

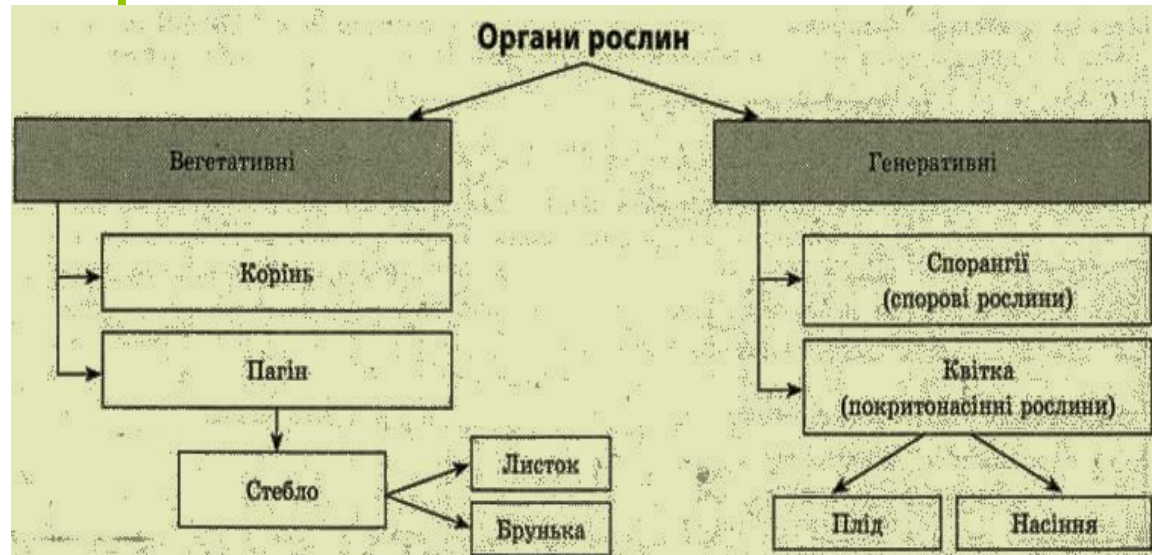

Особливості рослинної клітини

- клітинна стінка (кристалічна основа з целюлози і матрикс)
- пластиди (хромопласти, хлоропласти і лейкопласти у вищих рослин)
- вакуолі (порожнина в цитоплазмі, оточена тонопластом)

Організація тіла рослин

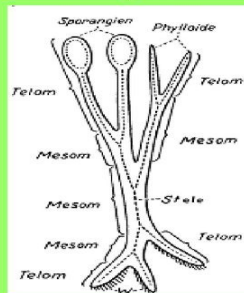

Типи організації тіла вищих рослин

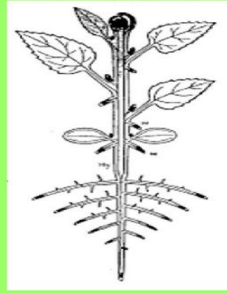
Таломні рослини

теломні рослини

пагонові рослини

Вегетативні органи рослин полярні і складаються з наземної і підземної частин.

Основні групи рослинних тканин

Рослинні тканини

Твірні (меристеми)

Покривні

Провідні

Механічні

Основні

Видільні

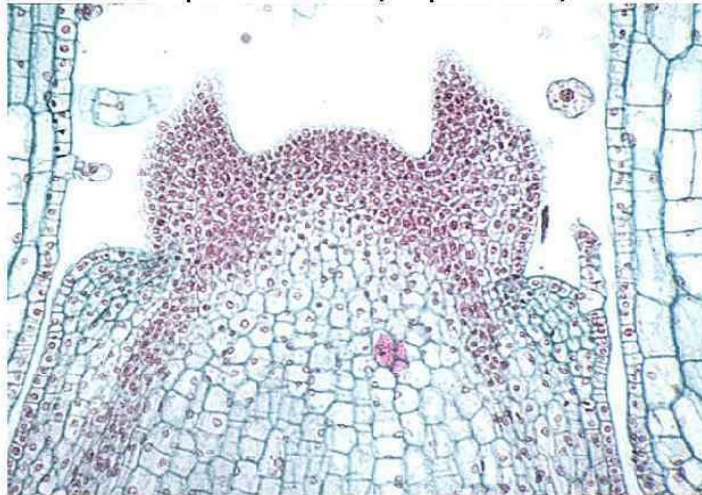
Твірні тканини

За походженням

Первинні	Виникають у зародку, знаходяться в основі міжвузлів злаків, на верхівках стебла і кореня
Вторинні	Виникають із первинних меристем або з постійних тканин у різних ділянках рослин

- Складаються з дрібних тонкостінних клітин, здатних до постійного поділу і диференціювання. Мають малі вакуолі і велике ядро

Твірні тканини (меристеми)

Верхівкова меристема

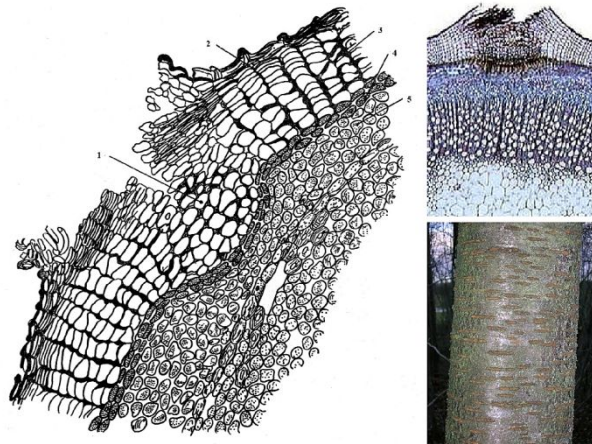
За розташуванням

- Верхівкові (апикальні)
- Бічні (латеральні)
- Вставні (інтеркалярні)
- Раневі (травматичні)

Покривні тканини

Типи покривних тканин

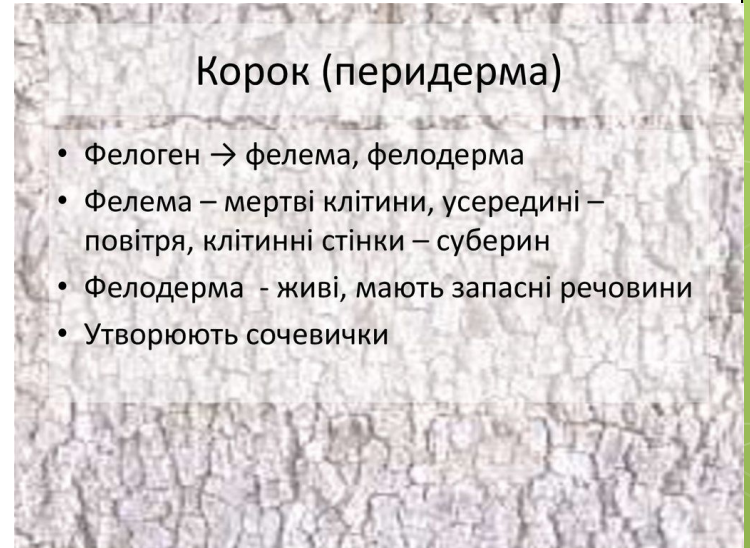
Епідерма (шкірка)	Первинна покривна тканина представлена одним шаром живих клітин. У шкірці є продири
Корок (перидерма)	Вторинна покривна тканина утворена з вторинної меристеми (коркового камбію - фелогену)
Кірка	Третинна покривна тканина, що формується на зміну корку у дерев'янистих рослин

- Виконують захисну функцію
- Поділяються на первинну, вторинну і третинну покривні тканини

Корок (перидерма)

- Фелоген → фелема, фелодерма
- Фелема – мертві клітини, усередині – повітря, клітинні стінки – суберин
- Фелодерма - живі, мають запасні речовини
- Утворюють сочевички

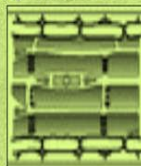
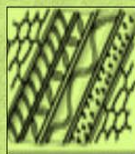
Провідні тканини

Тканини рослин

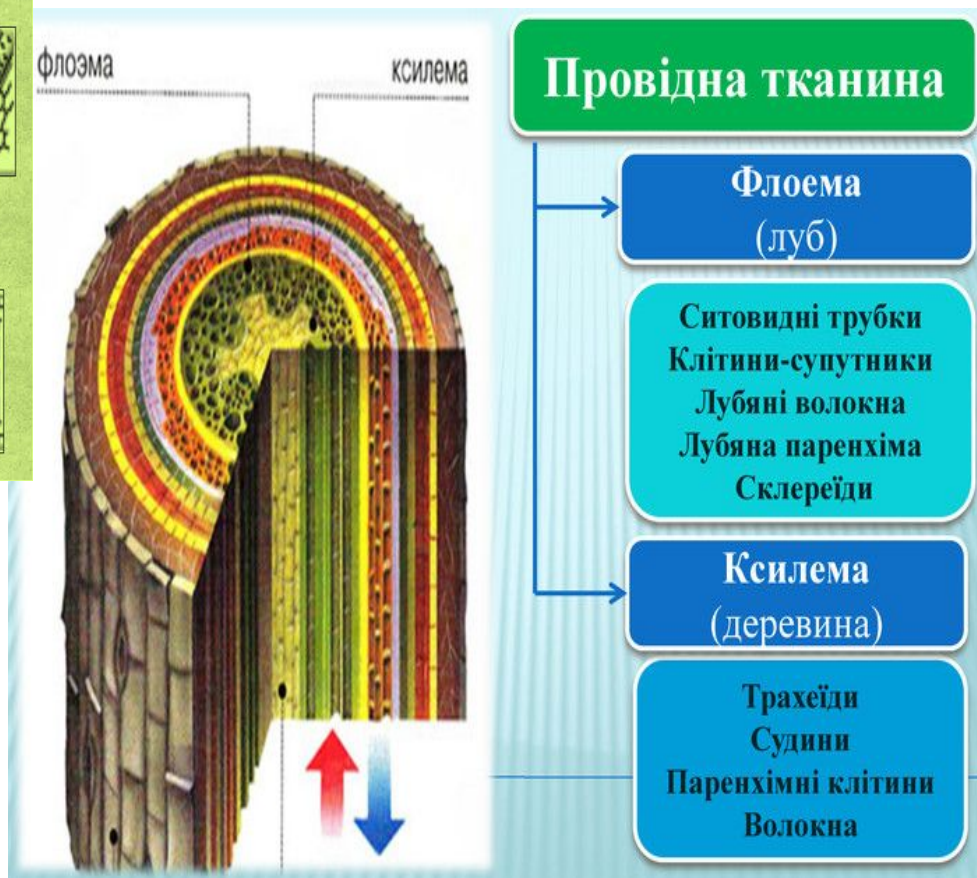
Провідні тканини поділяються на два види:

- ксилема – судини, по яких рухається вода з розчиненими в ній речовинами від коренів до листків;

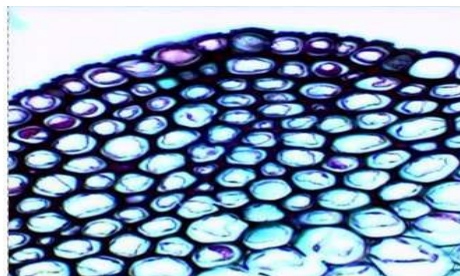
- флоема – ситоподібні трубочки, по яких рухаються органічні речовини, що утворюються в листках під час фотосинтезу.

Ксилема представлена мертвими клітинами, а флоема - живими

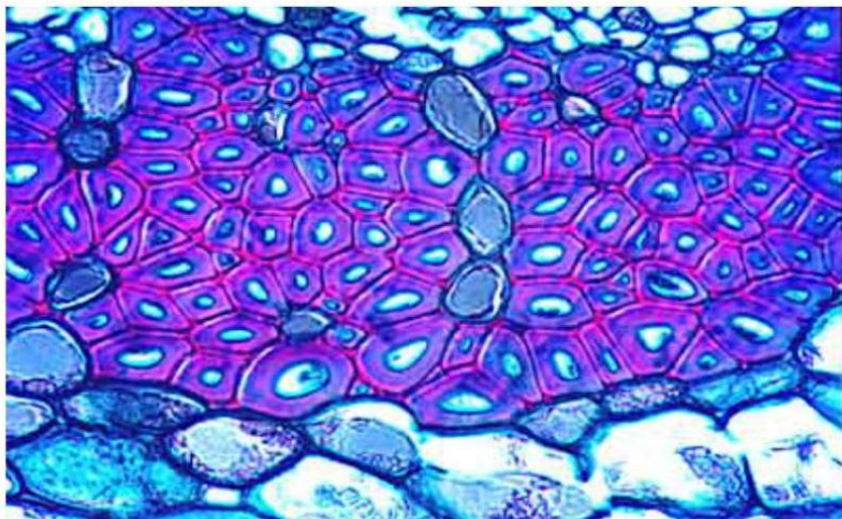

Механічні тканини

Коленхіма — жива механічна тканина у рослин, яка розташовується безпосередньо під епідермісом.

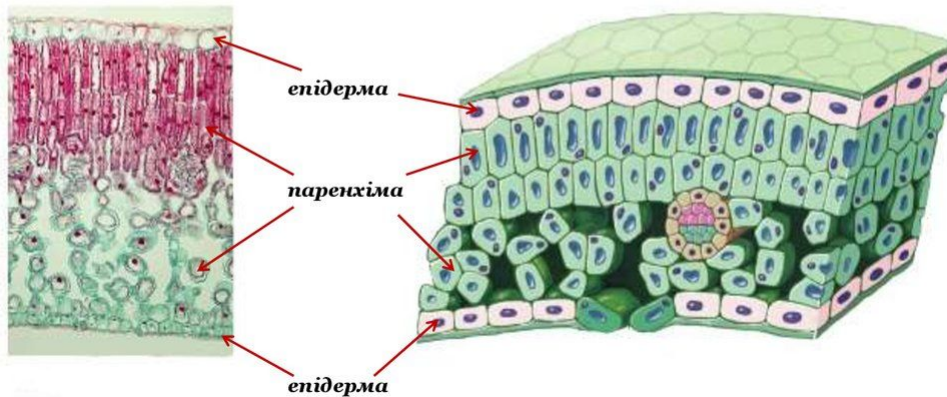
Клітини коленхіми характеризуються нерівномірним потовщенням стінок, за рахунок чого вони можуть виконувати опорну функцію.

Склеренхіми – рослинна тканина, що складається переважно з мертвих клітин з дуже потовщеними стінками; розрізняють два типи клітин склеренхіми: волокна і склерейди, або кам'яністі клітини; виконує механічні функції (надає жорсткості органам рослини, утворює зовнішні покриви).

ОСНОВНІ ТКАНИНИ

Основна тканина – тканина рослин, що складається з живих клітин різної форми, виконує різноманітні функції: асиміляційну, газообмінну, запасуючу, видільну тощо. Основну тканину зазвичай називають **паренхімою**, оскільки вона створює ніби основу органів і заповнює простір між частинами органів.

ТИПИ ОСНОВНИХ ТКАНИН

Асиміляційна паренхіма
(хлоренхіма)

Запасаюча паренхіма

Водоносна паренхіма

Повітряна паренхіма
(аеренхіма)

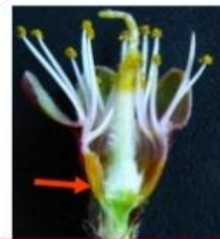
Видільні тканини

Типи видільних тканин

Внутрішньої секреції	Різноманітні вмістища та молочні ходи, заповнені смолистими речовинами, ефірними оліями, латексом
Зовнішньої секреції	Залозисті волоски, залозки, нектарники, гідатоци

Гідатоци, або водяні пролихи
(виділяють крапельну воду і слабкі розчини солей - *гутация*)

Нектарники
виділяють солодку речовину - нектар

Залозисті трихоми

Видільні (екскреторні) тканини рослин слугують для накопичення надмірної кількості води та виділення кінцевих продуктів обміну речовин у вигляді смол, ефірних олій, слизу, латексу, камеді.

Функції кореня

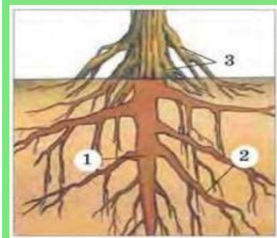

- Поглинання води, мінеральних речовин і частково органічних із ґрунту і передача їх в стебло та листки.
- Закріплення рослин в субстраті.
- Синтез деяких органічних речовин. Роботами Сабініна, Туманова та ін. встановлена важлива роль кореня в утворенні нуклеотидів.
- Зв'язок рослин з організмами, які населяють ґрунт. Своїми виділеннями корінь сприяє симбіозу з грибами і ґрунтовими бактеріями, які також беруть участь в процесі поглинання речовин.
- Нагромадження запасних речовин.
- Вегетативне розмноження

Класифікація коренів

За походженням

Головний	утворюється із зародкового корінця насінини
Додаткові	закладаються на надземній або підземній частині пагона
Бічні	ендогенно закладаються на головному, додаткових та бічних коренях нижчого порядку

Види коренів:

- 1 – головний корінь;
- 2 – бічні корені;
- 3 – додаткові корені

За відношенням до субстрату

Підземні

Водяні, або плаваючі

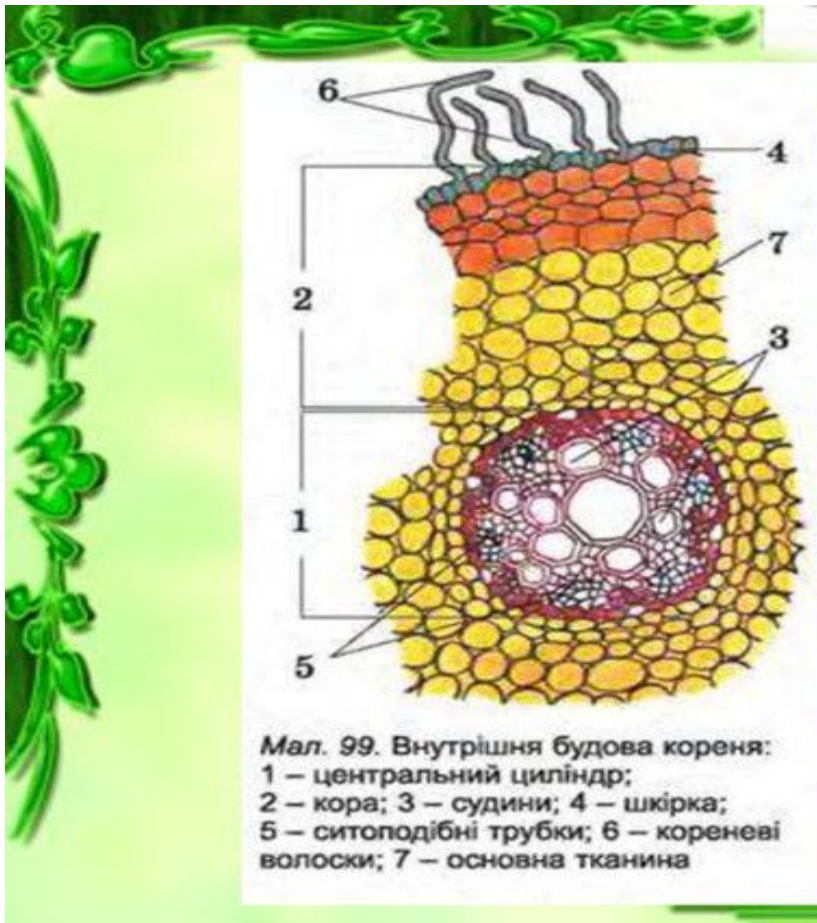
Повітряні

Гаусторії

Зони кореня

Анатомічна будова кореня

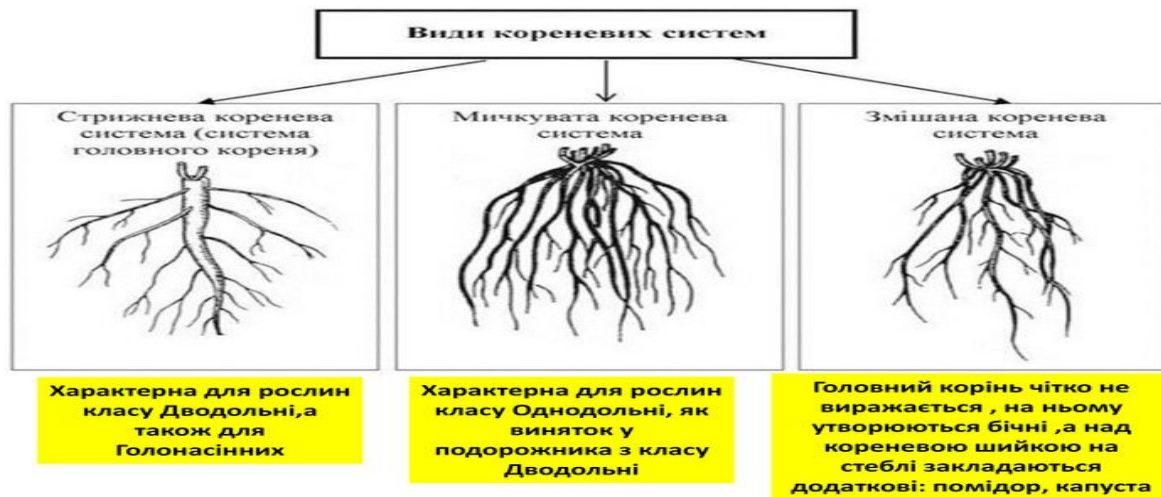
Мал. 99. Внутрішня будова кореня:
1 – центральний циліндр;
2 – кора; 3 – судини; 4 – шкірка;
5 – ситоподібні трубки; 6 – кореневі
волоски; 7 – основна тканина

Поперечний переріз кореня Внутрішня будова кореня

- покривна тканина (4)
- кора , основна тканина (2,7)
- камбій - твірна тканина
- центр циліндру (1)
- провідна тканина (3,5)

Типи корневих систем

За походженням

Стрижнева	Вирізняється головний корінь з вертикальним напрямком росту (у більшості двудольних рослин)
Мичкувата	Головний коінь швидко відмирає або не вирізняється (у всіх однодольних, а з двудольних – у жовтецевих і подорожникових)
Змішана	Головний корінь добре розвинений і є численні додаткові

За розташуванням у ґрунті

Поверхнева

Глибинна

Універсальна

Відоzміни кореня

Запасаючі (корнеплоди, корневі бульби)

Втягуючі (скоротливі) (лілія, шафран тощо)

Повітряні (у рослин-епіфітів)

Дихальні (пневматофори)

Корені-присоски (гаусторії)

Опорні ходульні

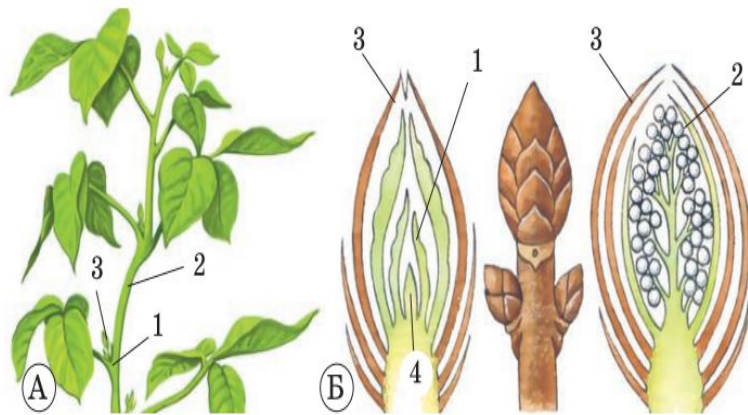
Опорні дошкоподібні

Опорні стовпоподібні

Опорні корені-причіпки

Пагін

Мал. 108. А. Будова пагона:

1 – вузол; 2 – міжвузля; 3 – пазуха листка. Б. Будова бруньки: 1 – зачаткові листки; 2 – зачаткові квітки; 3 – покривні луски; 4 – конус наростання

- Пагін – надземний вегетативний орган рослини, що складається із стебла, бруньок і листків.

Функції пагона

Опорна

Фотосинтезу

Провідна

Запасна

Вегетативного
розмноження
рослин

Види бруньок

За наявністю покривів

закриті

відкриті

За функціями

Веgetативні

Генеративні

Веgetативно-генеративні

Активні

Сплячі

За розташуванням

Верхівкові

Бічні

Додаткові

Брунька - це зачатковий пагін із дуже вкороченими зближеними міжвузлями.

Розвиток пагона із бруньки

Розвиток пагона із бруньки

- Починається активний сокорух
- Бубцявіють, збільшуються у розмірах і розпускаються бруньки після розсування покривних лусок
- Відбувається інтенсивний поділ клітин конуса наростання і зачаткове стебло видовжується.
- Витягуються укорочені міжвузля і досягають нормальної величини
- Після розгортання молодих листочків можуть формуватись зачатки нових листків.
- Верхівка бруньки продовжує існувати, якщо не вимерзає чи не пошкоджується
- В однорічних видів усі бруньки розвиваються впродовж теплої пори року
- Пагони. Що виростають за один вегетаційний період – річні пагони.

Типи пагонів за характером розвитку міжвузлів

Видовжені

Нормальні

Вкорочені

Ріст пагона в довжину

Верхівкою
(апіканько)

Вставною частиною
(інтеркалярно)

Пагони

Типи галуження і способи наростання пагона

Типи галуження пагона

Дихотомічне (вилчaste)

Моноподіальне

Симподіальне

Несправжньодихотомічне

Кущіння

Основні форми крони

Конічна

Розлога

Пірамідальна

Плакуча

Овальна

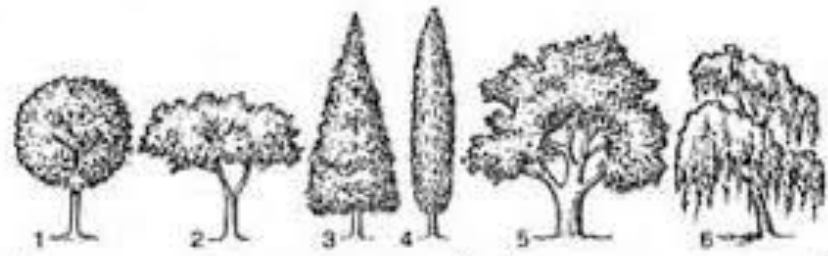
Яйцеподібна

Зонтична

Сланка

Крона

- Крона – система пагонів, які утворюють загальний вигляд деревних рослин.

Стебло

Основні функції стебля

Опорна
провідна

Додаткові функції стебла

Фотосинтез

Запасна

Розмноження

Захист

Прикріплення до
опори

- ▣ **Стебло** – це вісь пагона, що складається з вузлів та міжвузлів і росте за рахунок верхівкового та вставного росту

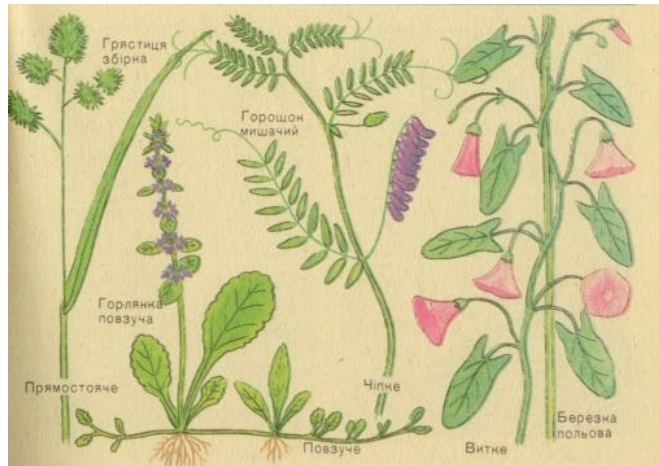
Види стебел

За характером поверхні

Гладенькі

Опушені

Шипуваті

За формою поперечного перерізу

Округлі, або
циліндричні

Тригранні

Читиригранні

Багатогранні

Сплюснуті

Крилаті

Діжкоподібні

За орієнтацією у просторі

Прямостоячі

Висхідні

Виткі

Чіпкі

Повзучі

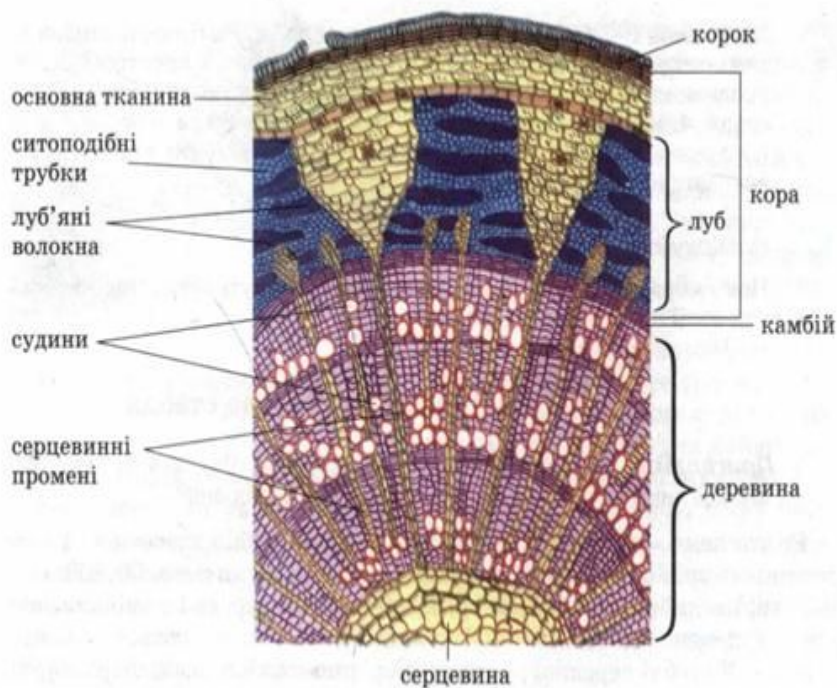
За наявністю деревини

Трав'янисті

Дерев'янисті

Напівдерев'янисті

Внутрішня будова стебла

Неоднорідні ділянки стебла

Корк

Кора

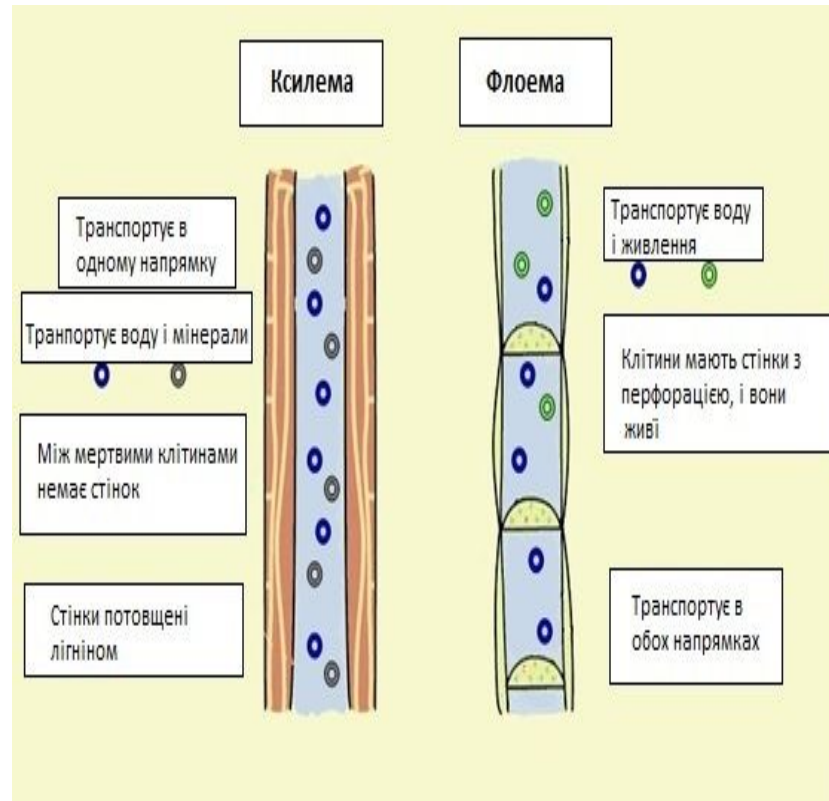
1. Пластинчаста коленхіма
2. Паренхіма
3. Луб (флоема)
4. Серцевинні промені

Камбій

Деревина (ксилема)

Серцевина

Транспортування по стеблу органічних та неорганічних речовин

- **Висхідна течія речовин** у рослин – рух води та розчинених мінеральних солей від кореневої системи до надземної частини по трахеїдах та судинах (трахеях). Які разом із основною і механічно. Тканиною формують деревину (ксилему).
- **Низхідна течія речовин** росте у рослин і рух органічних речовин, що утворились в процесі фотосинтезу, здійснюється за участю луба (флоеми) – комплексної тканини, у якій поєднуються провідні елементи (ситоподібні трубки з клітинами-супутниками) и основна та механічна тканина.

Відозміни пагонів

Підземні відозміни

Корневища

Бульба

Цибулина

Бульбоцибулина

Стеблокорінь

Надземні відозміни пагонів

Вусики

Вуса

Батоги

Колючки

Філокладії

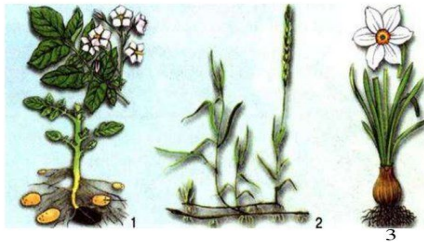
Стебла сукулентних рослин

Надземні бульби

Стеблова бульба

Качан

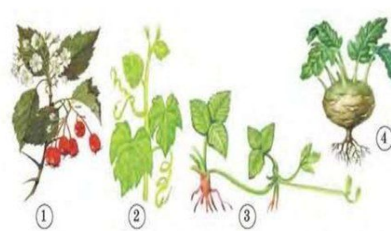
Видозміни пагона

Видозміна підземних пагонів:

1-бульба; 2- корневище;

3-цибулина

Мал. 114. Видозміни надземних пагонів.

1 – квіточка глуду, 2 – вусики винограду, 3 – вуса суниці, 4 – стеблова бульба кольрабі.

Завдання. Розгляньте на малюнку відозміни надземних пагонів і поясність їхнє значення.

Основні функції листка

Фотосинтез

Транспірація

Газообмін

Додаткові функції листка

Запасання поживних речовин

Вегетативне розмноження

Синтез біологічно активних речовин

Видалення баластичних речовин (листопад)

Захист від поїдання тваринами

Листок

- Листок – це бічний, здебільшого плоский орган пагона, що характеризується обмеженим ростом і наростає не верхівкою, як осьові органи, а основою.

Листкорозміщення

- Листкорозміщення – це розташування листків на стеблі у певному порядку.

Основні типи листкорозміщення

Почергове (спіральне)

Супротивне

Кільчасте

Зовнішня будова листка

Елементи зовнішньої будови листка

Листова пластинка

Черешок

Основа

Прилистки

Жилкування листків

Типи жилкування листків

Паралельне

Дугове

Сітчасте

Дихотомічне

- Жилкування – судинно-волокнисті пучки, які рельєфно виступають з нижнього боку листків і з'єднують листки зі стеблом, забезпечують переміщення води, мінеральних та органічних речовин і надають міцності.
- Розташування жилок на листових пластинках - жилкування

Жилкування листка

Прості листки

- У простих листків завжди є лише одна листовая пластина – цілісна або іноді настільки глибоко розсічена, що створюється враження великої кількості пластинок (полин, петрушка).
- У простих листків листовая пластинка опадає разом з черешком чи не опадає, а відмирає разом із стеблами

За загальними обрисами листкової пластинки

Округлі

Овальні

Ланцетні

Яйцеподібні

Ниркоподібні

Серцеподібні

Стрілоподібні

Списоподібні

За формою основи листвої пластинки

Клиноподібні

Стрілоподібні

Списоподібні

Серцеподібні

Класифікації простих лисків

За розчленуванням листкової пластинки

Цілісні (яблуня, вишня, подорожник)

Лопатеві (коли виїмка досягає не більше $\frac{1}{4}$ ширини листкової пластинки – печіночниця, дуб звичайний):

- 1) трійчастолопатеві
- 2) пальчастолопатеві
- 3) перистолопатеві

Роздільні (коли виїмка перевищує $\frac{1}{4}$ ширини листкової пластинки – череда, герань, грицики)

- 1) трійчастороздільні
- 2) пальчастороздільні
- 3) перистороздільні

Розсічені (виїмка доходить до центральної жилки)

За формою верхівки

Тупі

Гострі

Загострені

Виїмчасті

Різноманітність форм простих лисків

Овальний

Яйцеподібний

Обернено-
яйцеподібний

Лопатевий

Списовидний

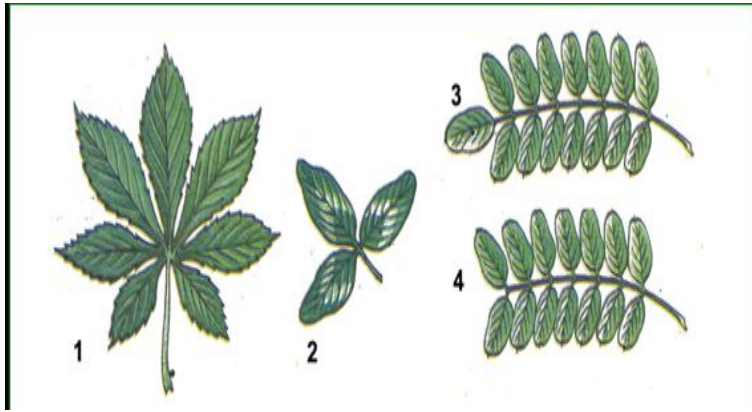
Стрілоподібний

Округлий

Ланцетний

Види складних листів

Трійчастоскладні
(конюшина, соя)

Парноперистоскладні
(горох, вика)

Непарноперистоскладні
(троянда, горобина)

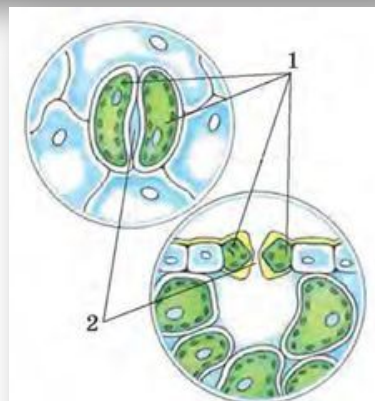
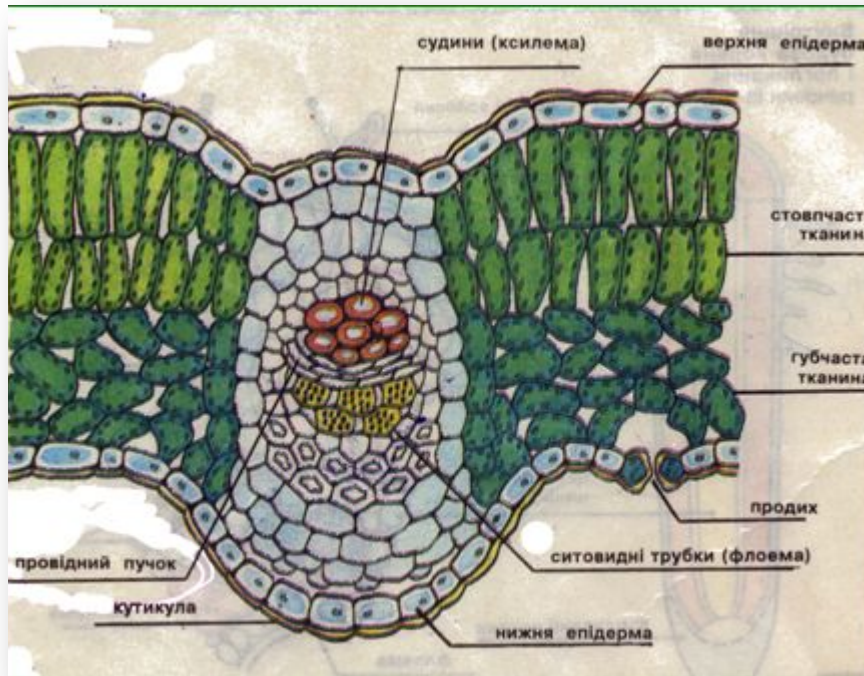
Двічіперистоскладні
(папороть, орляк)

Тричіперистоскладні
(рутвиця)

Пальчастоскладні
(люпин, кінський каштан)

Складні листки

- Складні листки – листки, у яких до одного спільного черешка (*рахіса*) прикріплені дві, три чи кілька відокремлених листкових пластинок із власними черешками.

Мал. 121. Будова продохів: 1 – замикаючі клітини, 2 – продихова щілина

Внутрішня будова листка листків

Основні складові листка

Епідерма

(найчастіше одноклітинний шар безхлорофільних живих клітин із звивистими оболонками; зверху часто вкрита кутином; містить продихи)

Мезофіл

(представлений найчастіше **стовпчастою** (багаті хлорофілом тонкостінні клітини, розташовані перпендикулярно до поверхні листа) і **губчастою** (у клітинах менше хлорофілу, основна функція – газообмін і транспірація) паренхімою)

Жилки

Видозміни листків

- Видозміни листків
- Колючки
- Вусики
- Покривні луски
- Водозапасаючі листки у рослин-сукулентів
- Ловильні апарати комах

